

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

БОБРІВЕЦЬ СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 338.2: 351.824.11

**МЕХАНІЗМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
ГАЗОРОЗПОДІЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Спеціальність: 08.06.01 –

Економіка, організація і управління підприємствами

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор
Козоріз Марія Андріївна,
Інститут регіональних досліджень НАН України, завідувач відділу
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Данилюк Микола Олексійович,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, завідувач кафедри;
- кандидат економічних наук, доцент
Пащенко Іван Никифорович,
Національний університет “Львівська політехніка”, доцент кафедри
- Провідна установа:** Інститут економічного прогнозування НАН України, відділ економічного зростання та структурних змін в економіці

Захист дисертації відбудеться 27 травня 2004 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька 4.

Автореферат розісланий 27 квітня 2004 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

Жовтанецький В. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливим напрямом підвищення ефективності функціонування національної економіки є зниження енергомісткості суб'єктів господарювання. Достатньо зазначити, що, за офіційними даними, енергомісткість ВВП України є найвищою не тільки серед європейських країн, а й у порівнянні з Росією, що автоматично знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції на міжнародних і внутрішніх ринках, ускладнює інтеграційні процеси входження національної економіки у світову систему господарювання на партнерських засадах. Це свідчить про наявність проблемних питань у сфері використання енергетичних ресурсів, розв'язання яких потребує належних досліджень.

Аналізуючи ситуацію, що склалась у газовій промисловості, слід констатувати наступне:

- Україна успадкувала від СРСР доволі потужну газотранспортну систему, управління якою у новій економічній і політичній ситуації потребує кардинальних змін;
- Україна в новій ситуації стала найбільшим транзитним постачальником газу в країни Європи, але не використовує усіх можливостей цих процесів, оскільки не забезпечує якісних вимог до транспортування і збереження газу;
- на внутрідержавному рівні мають місце процеси нераціонального використання газу, великі комерційні втрати, несанкціонований відбір газу, велика заборгованість споживачів за спожитий газ тощо.

Внаслідок цього значна кількість газорозподільних підприємств збиткові. Отже, розв'язання проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності газотранспортного комплексу, потребує вдосконалення системи управління ним. При цьому з найбільшою гостротою ці питання торкаються газорозподільних підприємств (ГРП), у функції котрих входить забезпечення газом і послугами населення та суб'єктів господарювання.

Проблеми реструктуризації газотранспортної системи України та напрями вдосконалення управління нею висвітлені в публікаціях О. Амоші, А. Алімова, Л. Анастасьевої, Є. Бойка, С. Влада, В. Волослика, В. Геєця, Л. Гораль, О. Гудими, М. Данилюка, Б. Данилишина, І. Діяка, А. Єременка, С. Кліменка, Я. Крикавського, Б. Клюка, С. Лавринюка, А. Рубана, М. Садовського, С. Пиріжкової, О. Шандрівської та інших.

Значно менше досліджень і публікацій присвячено питанням підвищення ефективності функціонування внутрідержавних газорозподільних підприємств та управління ними. Разом з тим, саме ця ділянка вітчизняної газотранспортної системи потребує поглиблених досліджень. При розв'язанні проблемних питань у постачанні та споживанні газу суб'єктами ГРП здатні суттєво знизити газозатратність ВВП.

Актуальність висвітлених вище проблем і їх недостатня вивченість у новій економічній ситуації зумовили вибір теми дисертаційної роботи, мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою планових науково-дослідних робіт, проведених Інститутом регіональних досліджень НАНУ на тему “Принципи формування і реалізації фінансової політики приватизованих підприємств” (номер державної реєстрації 010U000427).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретико-методичне обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління функціонуванням газорозподільних підприємств і розроблення механізмів їх реалізації.

Для досягнення поставленої мети вирішувались такі завдання:

- аналіз напрямів реструктуризації газотранспортної системи в Україні та показати роль ГРП у розв'язанні проблемних питань щодо зниження енергомісткості ВВП;
- проаналізувати етапи й особливості становлення газового ринку в Україні;
- аналіз і критично оцінити методи визначення вартості послуг газотранспортних та газорозподільних компаній;
- розробити методiku аналізу й оцінки ефективності функціонування ГРП;
- провести аналіз фінансово-господарської діяльності ГРП ВАТ “Тернопільгаз”;
- провести порівняльний аналіз витрат за видами діяльності ГРП;
- обґрунтувати концептуальні підходи до вибору стратегії ефективного управління газорозподільними підприємствами;
- обґрунтувати напрями зниження економічних втрат ГРП;
- розробити рекомендації щодо вдосконалення організаційно-мотиваційних і правових механізмів забезпечення ефективної діяльності ГРП.

Об'єктом дослідження є процеси та механізми управління виробничо-господарською діяльністю газорозподільних підприємств.

Предмет дослідження - організаційно-економічні та правові засади ефективного управління газовими потоками і грошовими затратами ГРП.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи, методичні прийоми й інструменти:

- системний підхід - при визначенні напрямів реструктуризації газотранспортної системи України; виявленні проблемних питань в управлінні нею, що виникли на етапі становлення української державності та переходу до ринкової системи господарювання; окресленні функцій і завдань ГРП у розв'язанні проблем зниження енергомісткості ВВП;

- методи порівняльного економічного аналізу - при дослідженнях результатів виробничо-господарської діяльності ГРП ВАТ “Тернопільгаз”;
- економіко-математичне моделювання - при проектуванні руху газових потоків та грошових затрат і виявленні їх взаємозв’язків на етапі ГРП – споживачі.

Інформаційною базою дослідження були: аналітичний огляд та систематизація публікацій вітчизняних і зарубіжних фахівців з досліджуваної проблеми, офіційна, звітна та статистична інформація, котра характеризує результати виробничо-господарської діяльності ГРП і газотранспортної системи України в цілому; чинне законодавство України, що регламентує діяльність ГРП.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна результатів дослідження у тому, що в роботі вперше обґрунтовано концепцію раціонального використання газу на етапі його транспортування до кінцевих споживачів, де в основу закладено спільність інтересів держави, постачальників і споживачів.

Нові наукові положення роботи, отримані автором самостійно і є предметом захисту, наступні.

Вперше:

- запропонована система забезпечення ефективного функціонування ГРП на основі комплексного управління газовими потоками та грошовими затратами на етапі постачання і споживання газових ресурсів та послуг;
- запропоновано ввести категорію “економічні втрати”, котра на відміну від відомої категорії “комерційні втрати”, більш повно враховує джерела втрат ефективності функціонування ГРП, включаючи втрати від неповної сплати грошей за спожитий газ, збільшення витрат на оплату кредитів тощо.

Удосконалено:

- методичні підходи до визначення і зниження економічних втрат ГРП на базі створення центрів обліку, контролю та відповідальності за раціональне використання газу;

Дістали подальший розвиток:

- методологія розроблення стратегії управління витратами ГРП на основі використання маркетингових досліджень, включаючи виявлення нових споживачів газу, змін в попиті та платоспроможності населення, прогнозування цінових показників та тенденцій на газові ресурси;
- принципи формування організаційно-мотиваційних і правових механізмів забезпечення ефективного функціонування ГРП на основі моделювання процесів руху газових потоків і грошових затрат.

Практичне значення отриманих результатів у тому, що основні положення, викладені автором у дисертації, доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій, включаючи вибір стратегії управління витрат ГРП, визначення складу економічних витрат ГРП та обґрунтування методів їх розрахунку, формування організаційно-мотиваційних і правових механізмів забезпечення ефективної діяльності ГРП.

Результати дослідження використовуються у практичній діяльності газорозподільними підприємствами НАК “Нафтогаз України”, що підтверджується довідкою НАК “Нафтогаз України” № 128 від 23.01.2004 р. та довідкою ВАТ “Тернопільміськгаз” № 96 від 26.01.2004 р.

Окремі положення дисертації використано при підготовці та викладанні навчальних дисциплін “Економіка підприємства”, “Управління витратами виробництва”, “Обґрунтування шляхів зниження витрат виробництва” для студентів економічних спеціальностей (довідка ТАНГ № 126 – 28/400 від 30.01.2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, що є результатом особистих здобутків.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідались на наукових та науково-практичних конференціях, зокрема на міжнародних науково-практичних конференціях: “Стратегія інноваційного розвитку підприємств України” (Київ, 2003); “Україна наукова” (Дніпропетровськ, 2003); на республіканській науково-практичній конференції “Роль національних стандартів обліку в інтеграційному процесі України у світовий економічний простір” (Луцьк, 2002).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 9 наукових праць, з них 6 – у фахових виданнях. Загальним обсяг становить 3,95 друк. арк., у тому числі 2,21 друк. арк. належить особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації - 176 сторінок комп’ютерного тексту, включає 22 таблиці, 25 рисунків, додатків на 11 сторінках. Список використаних джерел - 141 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність теми дисертації, ступінь розробленості проблеми, визначено мету та завдання дослідження, наукову новизну отриманих результатів і їхнє практичне значення.

У **першому розділі** “Теоретико-методичні основи управління ефективністю функціонування суб’єктів газотранспортного комплексу України” на основі системного аналізу структурних змін, що відбулись у газотранспортній системі за період становлення і реформування національної економіки, обґрунтована доцільність подальшого поглиблення змін в управлінні діяльністю суб’єктів газотранспортного комплексу на основі посилення ролі та функцій, важелів й інструментів ринкової системи господарювання.

Теоретичний аналіз проблем розвитку вітчизняного газотранспортного комплексу показав, що Україна має можливості зайняти більш активну позицію на міжнародних газових ринках і стати рівноправним партнером розвинутих держав з газопостачання та газозабезпечення потреб споживачів на основі розробки власних стратегій, основними напрямками яких мають стати: підвищення ефективності господарювання на всіх етапах надання газотранспортних і газорозподільних послуг.

Актуальними питаннями державної політики, стосовно перспектив розвитку вітчизняної газотранспортної системи ГТС поряд з реалізацією традиційних для галузі завдань (забезпечення надійності, екологічної безпеки, безперервності газопостачання, покращення сервісного обслуговування споживачів), в роботі виділено два напрями міжнародного і внутрідержавного рівня.

До складу важливих завдань міжнародного характеру автор відносить: максимальне і ефективне використання транзитного потенціалу ГТС; опанування нових газових ринків; усунення можливості політичного і економічного тиску на політику держави шляхом диверсифікації джерел постачання і транспортування газу із зарубіжних країн; впровадження сучасних організаційних форм управління газотранспортними потоками на базі створення міжнародних консорціумів, залучення іноземних інвесторів.

Важливими завданнями внутрідержавного рівня автор вважає необхідність зниження енергоємності продукції та послуг галузі; оптимізацію структури сукупних витрат газотранспортних підприємств, зниження втрат газових ресурсів під час їх видобування, транспортування та споживання. В роботі відзначається, що за офіційними даними енергетичні витрати вітчизняних газотранспортних компаній складають понад 40% від загальної їх суми, а частка фугутивних (через різного роду нещільностей) втрат газових ресурсів складає до 20 % за-гальної суми втрат. Загальні обсяги втрат газу в Україні щорічно складає близько 6-8 млрд. куб. м. Такий рівень втрат газу і енерговитрат на його транспортування свідчить про наявність проблемних питань, розв’язання яких потребує вдосконалення управління газотранспортним комплексом (ГТК) України та юридичними особами, що входять до його складу.

Дослідження показали, що на теперішній час основна увага з боку урядових структур, розробників стратегій науковців, приділяється розв'язанню загальнодержавних проблем, пов'язаних з реструктуризацією нафтогазового комплексу в цілому. Саме на цьому рівні відбулись кардинальні зміни організаційного характеру в управлінні вітчизняною газотранспортною системою, була створена Національна акціонерна компанія НАК «Нафтогаз України», до складу якої увійшли дочірні компанії, філії дочірніх компаній та відкриті акціонерні товариства з газопостачання (рис. 1).

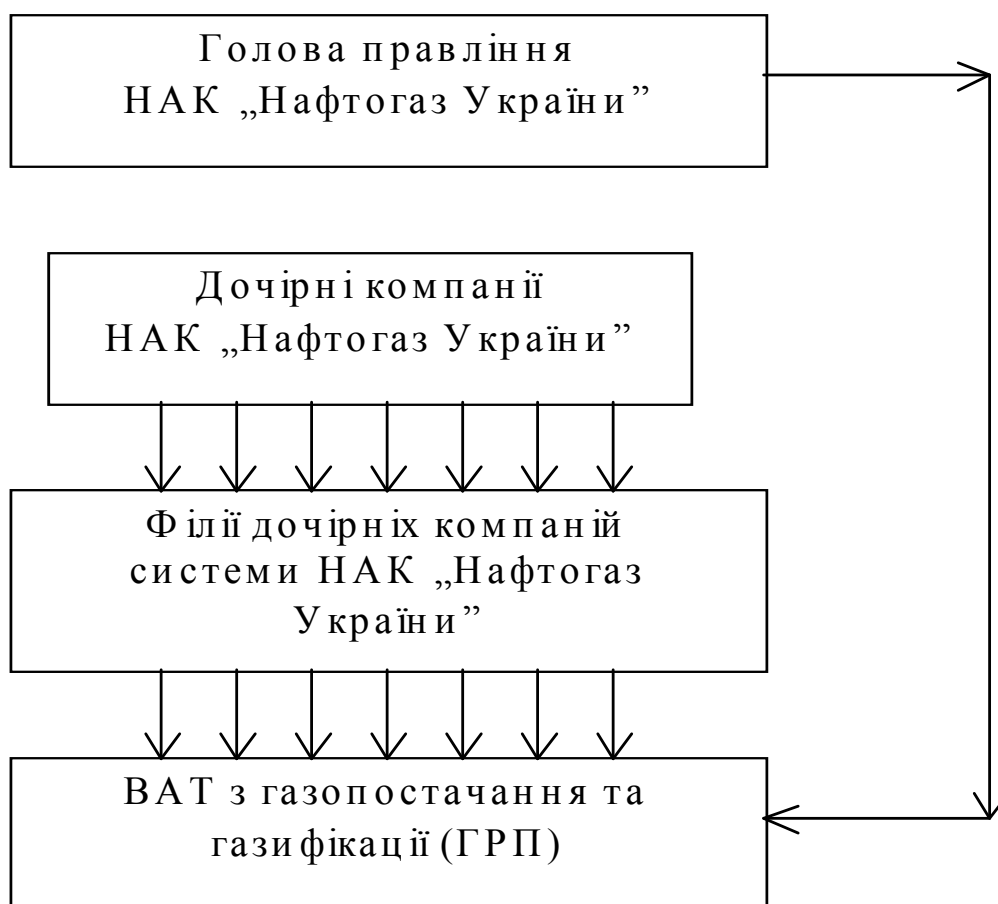

Рис. 1. Структура НАК „Нафтогаз України”

Аналіз економічних відносин, які сформувались між суб'єктами господарювання, в результаті створення НАК «Нафтогаз України» показав, що ця вертикально-інтегрована компанія з функціями фінансового холдингу виступає як повноцінний суб'єкт міжнародних газових ринків. На внутрідержавному газовому ринку НАК «Нафтогаз України» виступає монополістом, зосереджуючи основні функції контролю за видобутком, розподілом газових ресурсів, зовнішньоекономічними операціями. Передача в 2002 р. повноважень з реалізації природного газу

до компетенції дочірньої компанії “Газ України” принципово не змінила ситуації на внутрішніх ринках газу, основними суб’єктами яких виступають газорозподільні підприємства, створені як підприємницькі структури у формі відкритих і закритих акціонерних товариств. Однак ГРП лише за принципами організації належать до підприємницьких структур і мають юридичний статус ВАТ, а за формами управління мають жорстку подвійну підпорядкованість галузевим та регіональним органам, що знижує їхню ініціативність в пошуку та реалізації шляхів підвищення ефективності господарювання.

Право працювати ГРП на ринках газу регламентує Національна комісія регулювання енергетики (НКРЕ). Ця ж організація розробляє методологію визначення вартості послуг, які надають ГРП кінцевим споживачам газу: суб’єктам господарювання та населенню.

Методологія визначення вартості послуг, які надають ГРП кінцевим споживачам газу, побудована на тарифній основі. Це дає можливість постачальникам газових ресурсів закладати заздалегідь не тільки необхідний рівень витрат, а й втрат і прибутків, що фактично виключає важелі ринкового впливу щодо зниження цін на послуги та мотиваційні механізми їх реалізації. З цих позицій у роботі обґрунтовано необхідність удосконалення системи управління ефективністю діяльності ГРП, враховуючи реальну ситуацію в країні та принципи ринкової системи господарювання. Аналіз зарубіжного досвіду показав, що тарифна система при визначенні вартості послуг ГРП успішно використовується в інших державах. Проблеми Української тарифної системи полягають в тому, що вона не відповідає вимогам європейських та міжнародних стандартів за рівнем нормативної бази на засоби вимірювальної техніки, методами обліку фактичних витрат газу на різних етапах його транспортування, зберігання і використання. Саме низький рівень достовірності результатів обліку витрат газу дає можливість закладати в тарифні розрахунки необґрунтовані нормативи, що в усіх випадках знижує ефективність діяльності ГРП.

На основі теоретичного аналізу проблем розвитку газотранспортного комплексу України в роботі обґрунтовані наступні напрями вдосконалення системи управління ефективністю функціонування газорозподільних підприємств, що входять до його складу:

- впровадження ринкових механізмів при визначенні вартості послуг газотранспортних та газопостачальних підприємств;
- сприяння запровадженню на підприємствах газозберігаючих технологій, включаючи нову техніку вимірювання витрат газу на всіх етапах його транспортування до кінцевих споживачів;
- забезпечення прозорості у використанні цін на послуги газотранспортних і газорозподільних підприємств;

- посилення відповідальності місцевих і регіональних органів влади за вчасність компенсації ГРП пільгових поставок газу.

У другому розділі “Аналіз і оцінка ефективності функціонування газорозподільних підприємств” на основі запропонованих методичних підходів здійснено аналіз фінансово-господарської діяльності ГРП “Тернопільгаз”, виявлено причини низької результативності діяльності та обґрунтовано напрями підвищення ефективності їх функціонування.

У роботі запропонована методика поетапного аналізу діяльності ГРП (рис. 2). Основну увагу приділено аналізу й оцінці ефективності використання витрат ГРП при газопостачанні та наданні послуг кінцевим споживачам газових ресурсів.

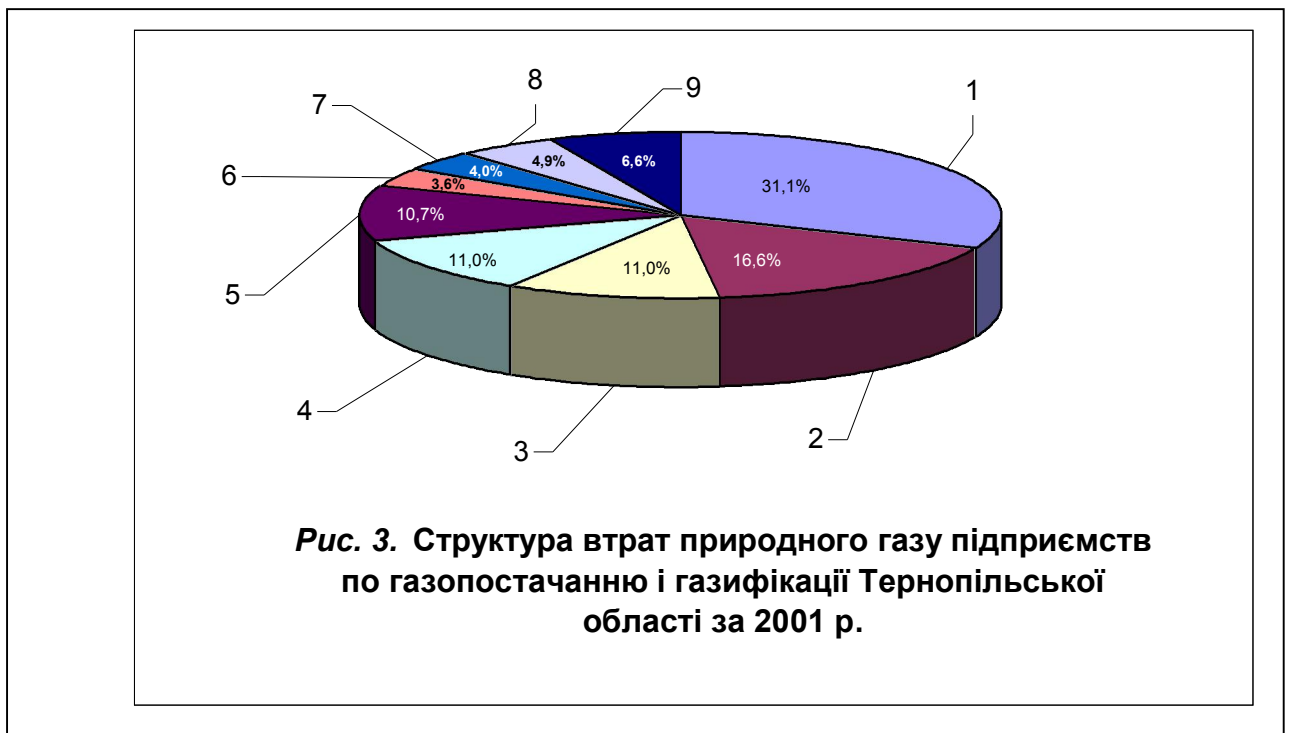
Рис. 2. Етапність аналізу результатів і витрат газотранспортними компаніями

Аналіз фінансових результатів діяльності ГРП, котрі входять до складу ВАР “Тернопільгаз”, показав, що більшість з них збиткові, мають велику дебіторську та кредиторську

заборгованість.

Дослідження причин збитковості діяльності ГРП показало, що основними з них є різні форми заборгованості споживачів (юридичних осіб та населення) за спожиті послуги, котрі відображаються у складі дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств.

Розрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан ГРП, показав наявність факторів, котрі знижують ефективність діяльності досліджуваних об'єктів. Критичними факторами, крім заборгованості за спожитий газ, у роботі виокремлено такі, як наявність значних обсягів комерційних втрат, викликаних не тільки недосконалістю вимірювальної апаратури, а й низьким рівнем ефективності використання газу безпосередньо ГРП для власних потреб. Зокрема, аналіз структури втрат природного газу при наданні послуг з газопостачання ГРП Тернопільської області за 2001 р. показав, що 47,7% від загального обсягу втрат були викликані невідповідністю норм споживання (31,1%) та застосуванням застарілого опалювально-зварювального устаткування (16,6%) (рис. 3).

- 1 – невідповідність норм споживання - 31,1 %;
- 2 – застосування опалювально-зварювальних печей (ОЗП) –16,6 %;
- 3 – застосування побутових лічильників застарілого типу (РЛ) – 11 %;
- 4 – похибки вимірювання побутовими газовими лічильниками – 11 %;
- 5 – невідповідність показань побутових лічильників до стандартних умов – 10,7 %;
- 6 – відключення центрального гарячого водопостачання – 3,6 %;
- 7 – похибки вимірювання на ГРС – 4%;

- 8 – відключення центрального теплопостачання – 4,9%;
- 9 – похибки вузлів обліку промислових підприємств – 6,6%.

Аналіз витрат ГРП за елементами по видах діяльності показав, що їх структура є нерациональною і нестійкою. Витрати за елементами по окремих підприємствах мають суттєві відхилення від середнього рівня, досягнутого по області, що свідчить про наявність невикористаних резервів. Порівняльний аналіз результатів і витрат показав низький рівень їх взаємозалежності. В першу чергу це стосується залежності оплати праці та результатів діяльності підприємств, що не стимулює працівників до забезпечення високих результатів господарювання (рис. 4).

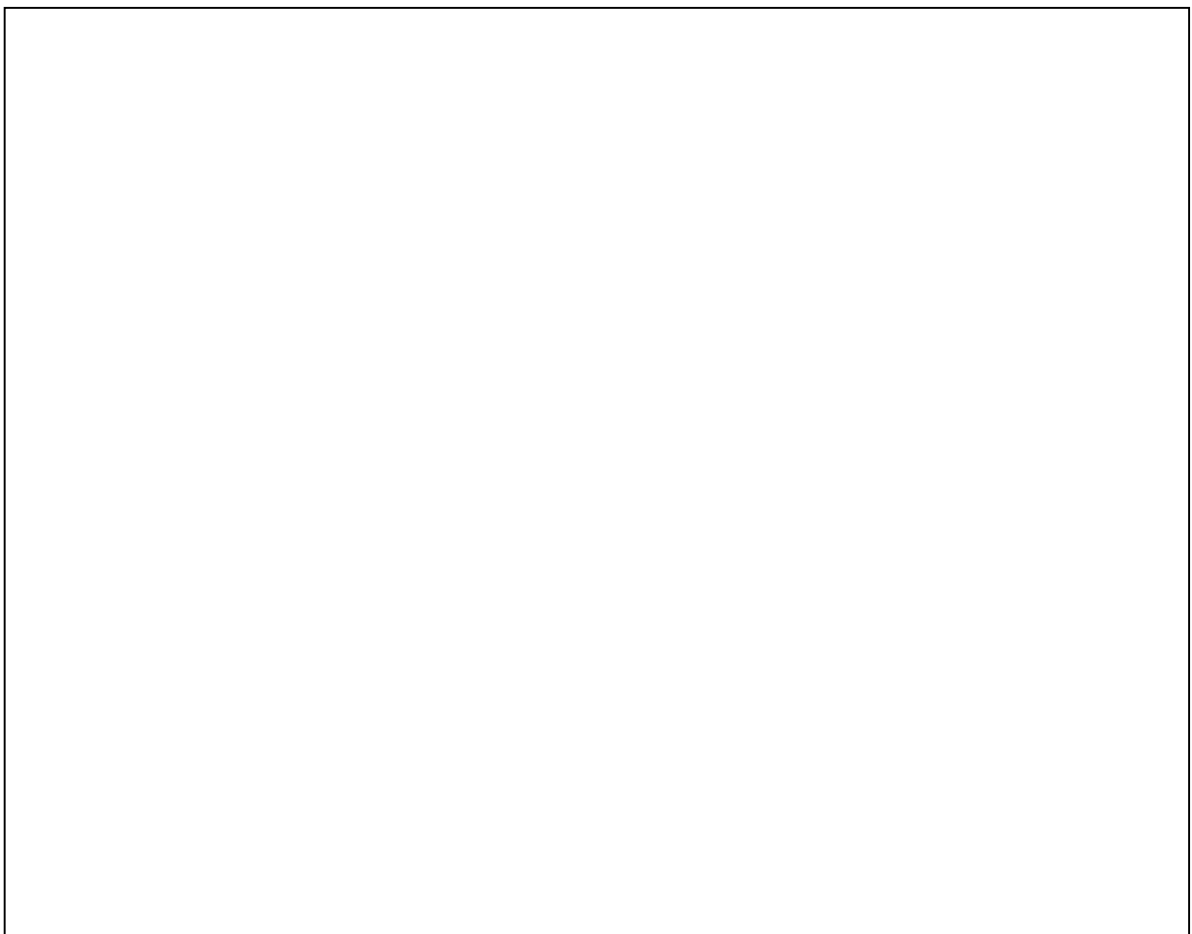

Рис. 4. Індекси фінансового результату по видах діяльності та оплаті праці у % до загальних підсумків

На основі аналізу виробничо-господарської діяльності ГРП Тернопільської області зроблено висновки про невідповідність системи управління підприємствами вимогам ринкової економіки. В управлінні підприємствами співіснують правила адміністративно-командної і ринкової системи господарювання. Найбільш слабкими місцями в діяльності газозабезпечуючих підприємств області є: відсутність функціональної залежності між результатами виробництва та оплатою праці; низький

рівень контролю за ефективністю використання газових ресурсів; залежність результатів діяльності підприємств від платоспроможності споживачів. Крім зазначених факторів, в роботі зазначено, що на забезпечення ефективності функціонування ГРП негативно впливає наявність великої кількості пільгових умов на оплату газу споживачами, котрі не завжди і не в повній мірі компенсуються з державного та місцевих бюджетів.

У **третьому розділі** “Механізми підвищення ефективності управління виробничо-господарською діяльністю газорозподільних підприємств” обґрунтовано концептуальні підходи до розроблення стратегії розвитку ГРП; запропоновано виокремити категорію “економічні втрати” та обґрунтовано напрями вдосконалення організаційно-економічних і правових механізмів забезпечення ефективності функціонування ГРП.

В основу побудови стратегії розвитку ГРП закладено укрупнену модель, на базі якої визначаються основні взаємозалежності між результатами і витратами на їх досягнення. Послідовність розроблення стратегії управління витратами ГРП подано на рис. 5.

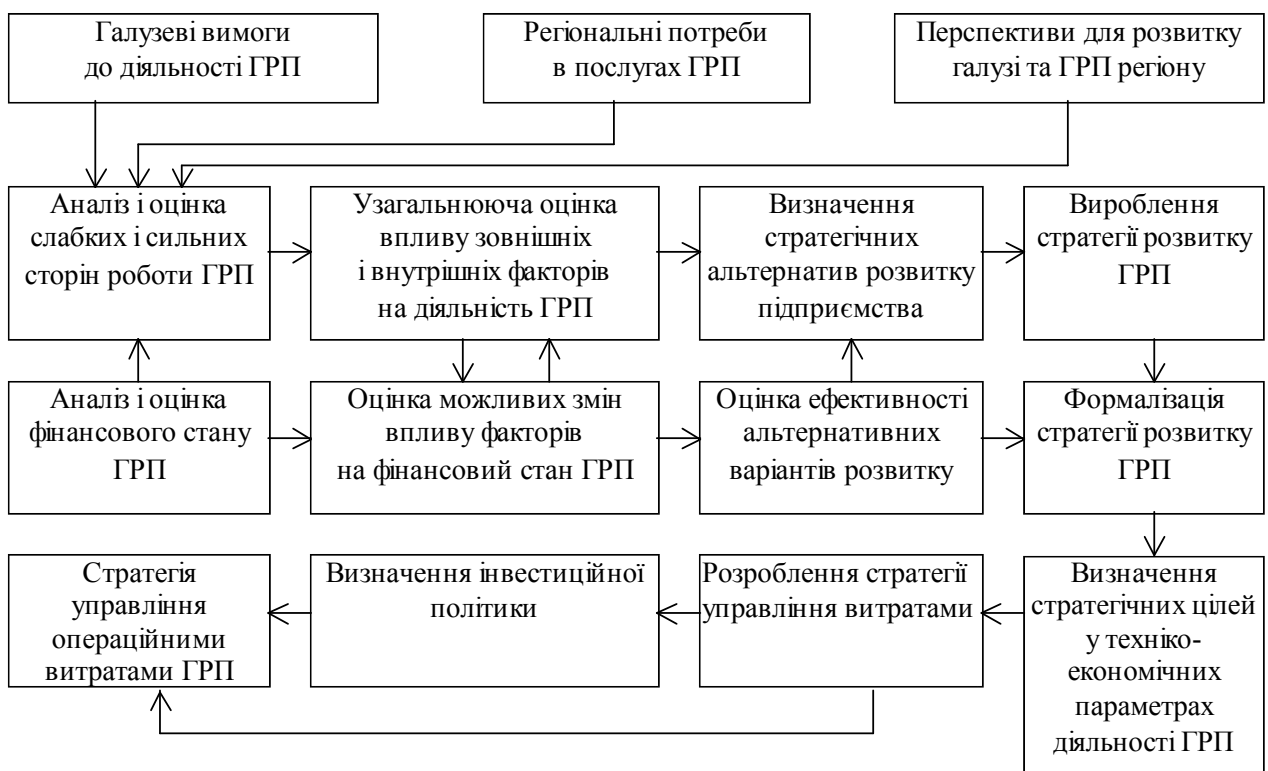

Рис. 5. Послідовність розроблення стратегії управління витратами ГРП

Реалізація представленої моделі дає можливість на науковій основі обґрунтувати перспективи розвитку ГРП, враховуючи зміни в ринковому середовищі.

В основу визначення введеного автором терміна “економічні втрати” запропоновано включити всі види втрат, котрі впливають на фінансові результати підприємств, враховуючи втрати від несвоєчасної сплати грошей за спожитий газ і заборгованості споживачів.

У роботі запропоновано нові методичні підходи до управління процесами зниження економічних втрат ГРП на основі створення центрів обліку, контролю та відповідальності за своєчасність постачання газу, його раціональне використання і сплату грошей за спожитий газ. На конкретних розрахунках доведено доцільність впровадження заходів, спрямованих на зниження економічних втрат. Зокрема, розрахунки економічної ефективності від впровадження на підприємстві центрів обліку витрат газу, застосування нових вимірювальних приладів, показали, що строк окупності інвестиційних заходів, складає 0,49 року, тобто такий проект є ефективним.

Разом з тим, автор вважає, що важливим фактором у забезпеченні ефективності функціонування ГРП має стати запровадження політики газозбереження у державі в цілому, котра впливатиме на поведінку всіх суб'єктів газових ринків, спонукаючи їх до раціонального споживання ресурсів. В основу концепції раціонального використання ресурсів газу мають закладатись мотиваційні механізми, котрі повинні стати структуроутворюючими елементами в побудові організаційно-правових, фінансово-економічних відносин всіх суб'єктів газових ринків.

Відповідно політику газозбереження запропоновано реалізовувати через впровадження у практику господарювання запропонованих таких заходів:

а) на рівні держави:

- прийняття законів і постанов, спрямованих на забезпечення раціонального використання газу та інших видів паливно-енергетичних ресурсів;
- розроблення програм і стратегічних планів, спрямованих на зниження енергомісткості вітчизняних виробничих процесів;
- стимулювання суб'єктів господарювання за зниження енергомісткості вітчизняної продукції шляхом непрямих методів, включаючи сприяння в укладанні договорів з постачальниками і споживачами продукції, рекламування продукції на вітчизняних та зарубіжних ринках, надання гарантії при отриманні кредитів у комерційних банках тощо;
- підвищення контролю за виконанням прийнятих державних програм і урядових рішень;

б) на рівні галузевих управлінських установ:

- розроблення прогресивних нормативів витрат газу на власні потреби суб'єктів газотранспортної системи;
- вдосконалення методики визначення тарифів на газ і послуги газотранспортних і газозабезпечуючих установ, що сприяють зацікавлене останніх у раціональному використанні газових ресурсів;
- стимулювання суб'єктів ГТС за раціональне використання та збереження газу шляхом преміювання посадових осіб і трудових колективів за розроблення впровадження

газозберігаючих технологій; створення умов, що спонукають підприємства розробляти і використовувати ресурсозберігаючі технології;

в) на рівні обласних і районних адміністрацій:

- підвищення контролю і відповідальності за своєчасність оплати грошей за спожитий газ суб'єктами, що належать державним адміністраціям;
- розроблення програм забезпечення газом малозабезпеченої і непрацевдатної частини населення;
- розроблення програм впровадження енерго- і газозберігаючих технологій регіонального рівня;
- сприяння розвитку ринкових відносин на місцевих газових ринках між суб'єктами господарювання і ГРП;

г) на рівні ГРП:

- стимулювання менеджерів та найманих працівників за збереження газових ресурсів, раціональне використання їх для власних потреб підприємств, розроблення і впровадження газозберігаючих технологій, надання послуг споживачам у напрямках застосування газозберігаючої апаратури тощо.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження розвитку вітчизняної газотранспортної системи в напрямках її адаптації до ринкових умов господарювання дають можливість зробити наступні висновки.

1. Газотранспортна система України є багатофункціональною галузевою структурою, ефективність функціонування якої у значній мірі визначає імідж держави на міжнародних газових ринках. Не менш важливими функціями є розподіл газових ресурсів всередині держави, забезпечення газом основних споживачів фізичних і юридичних осіб, населення. Реалізацію таких функцій в Україні здійснюють газорозподільні підприємства (ГРП).

2. Результати аналізу та оцінки ефективності функціонування ГРП у Тернопільській області показали, що при позитивному фінансовому результаті від реалізації продукції і послуг балансний фінансовий результат більшості підприємств від'ємний. На досліджуваних підприємствах мають місце значні відхилення від середньообласного галузевого рівня показників, що характеризують ефективність господарювання, що свідчить про наявність різних умов газопостачання на регіональному рівні, які не враховуються центральними органами при затвердженні тарифів, та ефективністю роботи ГРП.

3. Одним з важливих критеріїв оцінки результатів діяльності ГРП є витрати, управління якими, як показав аналіз, недосконале. Запропоновані в дисертації механізми вдосконалення управління витратами побудовані на таких засадах:

- управління витратами має охоплювати сукупність функцій, пов'язаних з обліком, контролем, плануванням та стимулюванням персоналу ГРП;
- організаційну структуру управління витратами слід розглядати як похідну від загальної системи управління ефективністю функціонування ГРП, котра має забезпечуючий характер, але при цьому має вирішувати самостійні завдання у напрямках визначення витрат на обслуговування руху основних газових потоків; визначення критичних величин витрат на виробництво продукції, надання послуг споживачам, оптимальних співвідношень між витратами і результатами господарювання з позицій забезпечення ефективності господарювання.

4. Запропонована методологія розроблення стратегій управління витратами ГРП передбачає використання маркетингових досліджень у напрямках вивчення потреб споживачів у регіоні, галузевої політики в ціноутворенні; визначення стратегічного становища ГРП за окремими видами послуг на регіональних газових ринках; виявлення слабких і сильних сторін підприємства, альтернативних варіантів задоволення потреб споживачів; розроблення і реалізацію стратегічного плану підвищення ефективності господарювання.

5. Центральне місце в розв'язанні поставлених проблем забезпечення ефективності функціонування ГРП займають механізми стимулювання персоналу підприємств і перш за все його керівного складу та менеджерів за розроблення і впровадження інновацій на етапах постачання, розподілу та споживання газу і газових послуг.

6. Запропоновані методичні підходи до визначення економічних витрат ГРП на основі побудови центрів обліку, контролю і відповідальності за раціональністю використання газових потоків дають змогу ГРП прогнозувати техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності та завчасно приймати відповідні рішення, спрямовані на забезпечення ефективності їх роботи.

7. Забезпечення умов для ефективного функціонування ГРП в Україні потребує розроблення і прийняття державної програми газозбереження. Запропоновані концептуальні підходи до формування такої програми побудовані на використанні мотиваційних механізмів, спонукаючи всіх учасників газових ринків раціонально використовувати наявні ресурси.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Панасюк В.М., Ковальчук Є.К., Бобрівець С.В. Обґрунтування системи показників, що характеризують ефективність управління витратами виробництва // Наукові записки. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу. ТАНГ. Вип. 11. Ч.1. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 69-76 (Особистий внесок здобувача: аналіз і оцінка ефективності витрат за статтями калькуляції – 0,34 д.а.).

2. Панасюк В.М., Бобрівець С.В., Ярощук С.В. Класифікація форм і методів обліку та розрахунку витрат виробництва (вітчизняний та зарубіжний досвід) // Вісник Технологічного університету Поділля. Серія: економічні науки. - 2002. – №4.- С. 242-249 (Особистий внесок здобувача: розроблені класифікаційні ознаки витрат виробництва – 0,26 д.а.)

3. Бобрівець С.В. Методика визначення вартості послуг газотранспортних компаній // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: економіка. Збірник наукових праць. Вип. 13. – Тернопіль: 2002. – С. 152-154 (0,2 д.а.).

4. Бобрівець С.В. Державне регулювання ринку газопостачання: економічна суть та методи управління // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Збірник наукових праць. Вип. 8. – Тернопіль: ТАНГ, 2003. - С. 21-26 (0,32 д.а.).

5. Бобрівець С.В. Перспективи розвитку газотранспортної системи України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансова політика приватизованих підприємств і механізми її реалізації. Збірник наукових праць. Вип. 4 (XLII). – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – С. 345-349 (0,23 д.а.).

6. Бобрівець С.В. Особливості формування ринку газотранспортних послуг в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Вип. 148.- Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. - С. 70-75 (0,4 д.а.).

7. Бобрівець С.В., Панасюк В.М. Шляхи підвищення ефективності господарювання газотранспортних компаній // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Стратегія інноваційного розвитку підприємств України”. – Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2003. - С. 101-105 (Особистий внесок здобувача: визначено шляхи підвищення ефективності управління процесами транспортування і споживання газу – 0,12 д.а.).

8. Панасюк В.М., Бобрівець С.В. Етапи розвитку і впровадження систем управління витратами виробництва на промислових підприємствах // Тези республіканської науково-практичної конференції “Роль національних стандартів обліку в інтеграційному процесі України у світовий економічний простір”. – Мукачево: МТІ, 2002. – С. 51-58 (Особистий внесок

здобувача: розроблені етапи впровадження системи управління витратами на підприємстві – 0,24 д.а.).

9. Бобрівець С.В. Управлінський аналіз: суть та його роль в забезпеченні ефективності функціонування газорозподільних підприємств // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Україна наукова ‘2003”. Том 16. Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003.-С. 10-12 (0,1 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Бобрівець Світлана Володимирівна. Механізми підвищення ефективності управління газорозподільними підприємствами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів. 2004.

У дисертації обґрунтовано концепцію раціонального використання газу на етапі розподілу і споживання, де в основу покладено спільність інтересів держави, постачальників і споживачів в розв’язанні проблеми. Сформовано систему забезпечення ефективного функціонування ГРП на основі сумісного управління газовими і грошовими потоками на кінцевому етапі постачання і споживання газових ресурсів та послуг. Запропоновано ввести категорію “економічні втрати”, котра на відміну від відомої категорії “комерційні втрати”, що використовується в галузі, повніше враховує джерела втрат ефективності функціонування ГРП. При цьому введено методичні підходи до визначення і зниження економічних втрат ГРП на основі створення центрів контролю та відповідальності за раціональне використання газу. Проаналізовано напрями реструктуризації газотранспортної системи в умовах нової економічної і політичної ситуації в Україні. Проведено порівняльний аналіз витрат за видами ГРП. В результаті дослідження розроблено рекомендації щодо вдосконалення організаційно-мотиваційних і правових механізмів забезпечення ефективної діяльності ГРП на основі визначення спільності інтересів постачальників і споживачів газу та газових послуг.

Ключові слова: газорозподільні підприємства (ГРП), економічні втрати, комерційні втрати, постачальники та споживачі газу, газові послуги.

АННОТАЦИЯ

Бобривец Светлана Владимировна. Механизмы повышения эффективности управления газораспределительными предприятиями – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. Институт региональных исследований НАН Украины. – Львов. 2004.

В диссертации обосновано концепцию рационального использования газа на этапе распределения и потребления, в основу которого заложена общность интересов государства, поставщиков и потребителей в решении проблемы.

В первом разделе “Теоретико-методические основы управления эффективностью функционирования субъектов газотранспортного комплекса Украины” на основе системного анализа структурных изменений, которые произошли в газотранспортной системе за период становления и реформирования национальной экономики, обоснована целесообразность дальнейшего углубления изменений в управлении деятельностью субъектов газотранспортного комплекса на основе усиления роли и функций, рычагов и инструментов рыночной системы хозяйствования.

Теоретический анализ проблем развития отечественного газотранспортного комплекса показал, что Украина имеет возможности занять более активную позицию на международных газовых рынках и стать равноправным партнером развитых государств в газоснабжении и газообеспечении потребностей потребителей. Из этих позиций в работе обоснована необходимость усовершенствования системы управления эффективностью деятельности ГРП, учитывая реальную ситуацию в стране и принципы рыночной системы хозяйствования.

Во втором разделе “Анализ и оценка эффективности функционирования газораспределительных предприятий” на основе предложенных методических подходов осуществлен анализ финансово-хозяйственной деятельности ГРП “Тернопольгаз”, выявлены причины низкой результативности деятельности и обоснованы направления повышения эффективности их функционирования.

В работе предложена методика поэтапного анализа деятельности ГРП. Основное внимание в работе уделено анализу и оценке эффективности использования затрат ГРП при газоснабжении и предоставлении услуг конечным потребителям газовых ресурсов.

В третьем разделе “Механизмы повышения эффективности управления производственно-хозяйственной деятельностью газораспределительных предприятий” разработаны концептуальные подходы к разработке стратегии развития ГРП.

В основу определения введенного автором термина “экономические потери” предложено включить все виды потерь, влияющих на финансовые результаты предприятий, учитывая потери от несвоевременной уплаты денег за потребленный газ и задолженности потребителей.

В работе предложены новые методические подходы к управлению процессами снижения экономических потерь ГРП на основе создания центров учета, контроля и ответственности за своевременность снабжения газа, его рациональное использование и уплату денег за потребленный газ. На конкретных расчетах доказана целесообразность внедрения мероприятий, направленных на снижение экономических потерь.

Ключевые слова: газораспределительные предприятия (ГРП), экономические потери, коммерческие потери, поставщики и потребители газа, газовые услуги.

ANNOTATION

Bobrivec Svitlana Volodimirivna. The Mechanisms of increasing to efficiency of management gas-distributon enterprises. - Manuscript.

The Thesis on reception scientific degree candidate of the economic sciences for profession 08.06.01 - an Economy, organization and management enterprise. The Institute of the regional researches of NAS of Ukraine, Lviv, 2004.

In theses is motivated concept of the rational using of the gas in step of distribution and consumptions, in base which mortgaged generality interest state, supplier and consumers in decision of the problem. The formed system of the ensuring the efficient operation GRP on base of joint management gas and money flow on final stage of the provision and consumption gas resource and services. It is offered to enter the category "economic losses", which unlike the known category "commercial losses" that is used in the field of, in greater depth takes into account the sources of the losses to efficiency of the operation GRP are herewith incorporated methodical approaches to determination and reduction of the economic losses GRP on base of the checking center creation and responsibility for rational using of the gas. The analyzed directions of restructurization of the gas-transport system in condition new economic and political situation in Ukraine. The organized benchmark analysis of the expenseses on type GRP. As a result of studies designed recommendations on improvement organizing-motivation and legal mechanism of the provision to efficient activity GRP on base of the determination to generalities interest supplier and consumers of the gas and gas services.

The Keywords: gas-distribution enterprise (GRP), economic losses, commercial losses, suppliers and consumers of the gas, gas facilities.